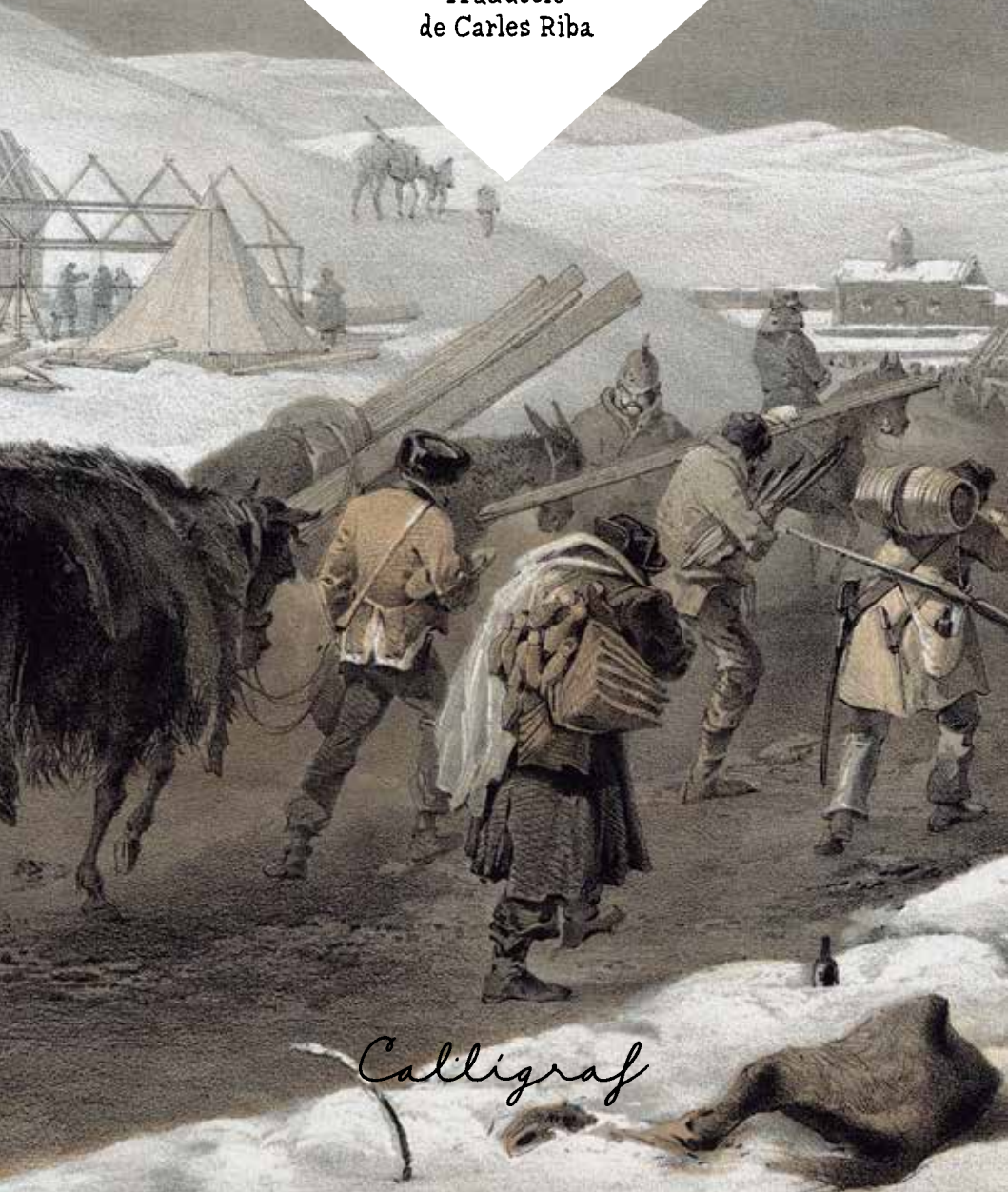

Narracions poloneses

Henryk Sienkiewicz

Premi Nobel de Literatura

Traducció
de Carles Riba

Calligraf

Narracions poloneses

Henryk Sienkiewicz

Edicions Cal·lígraf

Figueres, 2017

Primera edició — setembre 2017

Publicació

Edicions Cal·lígraf, SL

Monturiol, 2, 1er 1a

17600 Figueres

Tel. (0034) 615 261 764

www.edicionscalligraf.com

info@edicionscalligraf.com

Disseny de la col·lecció

i maquetació

Jaime Vicente

Edició i correcció

Joan Riba

Imatge de coberta

Guerra de Crimea. *Cabanes*

i roba d'abric per a l'exèrcit,

de William Simpson (1855)

Impressió

DC PLUS, Serveis Editorials

ISBN

978-84-946064-9-6

Dipòsit legal

GI-1124-2017

© de la traducció

Hereus de Carles Riba i Bracons

© d'aquesta edició

Edicions Cal·lígraf, SL

© del pròleg

Carme Sanmartí

Queda rigorosament prohibida,

sense l'autorització per escrit

dels titulars del copyright,

la reproducció parcial o total

d'aquesta obra per qualsevol

mitjà o procediment,

incloent-hi la reprografia

i el tractament informàtic.

Les infraccions d'aquests drets

es troben sotmeses a les

sancions establertes a les lleis.

Taula

PRÒLEG	11
NOTA A AQUESTA EDICIÓ	21
NARRACIONS POLONESES	
Bàrtek el Vencedor	27
L'àngel	119
L'organista de Poniklo	133

Pròleg

En aquest volum presentem tres narracions de l'escriptor polonès Henryk Sienkiewicz (1846-1916): *Bàrtek el Vencedor*, *L'àngel* i *L'organista de Poniklo*. Totes tres tenen com a denominador comú l'estil de l'autor, d'una gran força expressiva i una gran plasticitat, que queda accentuada per la precisió del llenguatge, per la lleugeresa i per la manera despullada i crua de retratar les situacions i els personatges, sovint sota un tel de fina ironia. El resultat són uns relats intensos i comprensors, que retraten des de diverses perspectives la vida de l'època de la seva estimada Polònia.

En la primera narració, *Bàrtek el Vencedor*, Sienkiewicz explica la victòria alemanya sobre Napoleó III durant la guerra Franco-prussiana (1870-1871) en un text ple d'ironia. A través de Bàrtek, l'autor remarca la contradicció dels soldats polonesos que van participar en la contesa, en la qual la victòria dels germànics davant els francesos va reforçar el domini d'Alemanya sobre Polònia, una paràbola aplicable a qualsevol poble

colonitzat. I en les dues narracions següents, *L'àngel* i *L'organista de Poniklo*, dues petites joies per la concisió i el despullament amb què estan escrites, Sienkiewicz ens situa en l'ambient rural del seu país natal, en un estil dramàtic, no exempt d'humor.

Carles Riba en va fer una traducció excel·lent l'any 1922, juntament amb algunes altres narracions de l'autor que aquí no presentem, per a la col·lecció «Biblioteca Literària» de l'Editorial Catalana, que tenia com a director literari Josep Carner, que segurament va ser qui li va suggerir de fer-la. En aquells anys Riba col·laborava habitualment amb l'Editorial Catalana com a traductor. I és que per a ell, que ja es guanyava la vida com a home de lletres amb diverses activitats (s'havia casat el 1916 i no va ser fins a l'any 1921 que va obtenir un ajut d'estudis de la Mancomunitat per anar a fer una estada d'estudis a Alemanya durant els anys 1922-1923), la traducció era una activitat fonamental, en la qual convergien la possibilitat de guanyar-se una part del sou i la missió d'omplir els buits que hi havia en la literatura catalana, aportant-hi autors estrangers interessants que hi mancaven amb traduccions d'un gran nivell de qualitat. Malgrat que era una traducció indirecta, atès que ell desconeixia el polonès, va saber acostar-se molt a l'estil precís, lleuger i irònic de l'autor polonès, evitant caure en l'ampul·lositat que moltes vegades es feia servir a en les traduccions al castellà de l'època. Un aspecte que val la pena remarcar de la narració *Bàrtek el Vencedor* és el joc que s'estableix entre les expressions en alemany situades a dins del text i la

traducció que se'n dóna en les notes situades a peu de pàgina, gràcies al qual s'aconsegueix transmetre d'una manera molt viva i intensa l'opressió de la ingerència alemanya en el món polonès, recurs que Sienkiewicz va utilitzar en el text original i que Carles Riba va respectar.

Dins del context literari general, Sienkiewicz va ser un escriptor romàntic, en un moment en què les avantguardes artístiques optaven pel realisme. Així, doncs, mentre els autors realistes descrivien les dures condicions de treball i de vida de les classes treballadores, Sienkiewicz narrava de manera èpica la història d'herois polonesos i de personatges medievals que ell volia recuperar. La situació política del seu país aflora en moltes de les narracions i novel·les que va escriure, de vegades d'una manera evident, com s'esdevé en *Bàrtek el Vencedor*, de vegades d'una manera més subtil, com en el cas de *Quo vadis?* (1886), la més famosa de les seves novel·les, en la qual estableix una relació entre la figura de l'emperador Neró i dels cristians perseguits a Roma i la de l'emperador rus i la difícil situació dels polonesos catòlics. Sienkiewicz formava part del corrent nacionalista polonès, que competia amb la força que en aquell moment tenia el moviment socialista.

Sienkiewicz, que escriu amb una prosa fluida, té un gran domini de la llengua i aconsegueix un bon ritme en la narració, era considerat un mag de les paraules pels seus coetanis, fins i tot pels seus detractors. Les seves novel·les reflecteixen una acurada formació clàssica, fruit de lectures i de viatges, i un gran sentit

de l'observació, i contenen un evident substrat nacionalista i religiós, en consonància amb la complexa situació de Polònia. El context històric i geogràfic de les seves novel·les, acompanyat d'una redacció excel·lent, atrapen el lector, que és traslladat a èpoques anteriors o a llocs exòtics, on viu aventures militars o esdeveniments històrics, sempre narrats des de la perspectiva romàntica de l'autor. Malgrat les nombroses crítiques que va rebre per part dels escriptors contemporanis, que l'acusaven de reaccionari, la seva extraordinària popularitat i la qualitat literària dels seus textos li van valdre el premi Nobel de literatura l'any 1905. Ell, per la seva banda, va aprofitar la notorietat que li va donar aquest reconeixement per denunciar la situació política que vivia el seu país.

L'obra de Sienkiewicz, traduïda a molts idiomes, ha estat poc traslladada al català. Carles Riba, també catòlic i ciutadà d'una nació sense estat, es devia sentir atret pel conjunt de circumstàncies que defineixen l'obra de l'autor polonès. Però, sobretot, li devia interessar la inqüestionable qualitat de la ploma d'aquest autor, quan l'Editorial Catalana li va proposar fer-ne una traducció. Les altres obres de l'autor que van aparèixer en català a la mateixa època van ser *Endebades* (traduïda per Josep Maria Girona, també per a Editorial Catalana, el 1922), *Yanko, el músic* (relat publicat en una antologia infantil juntament amb altres autors el 1922) i la gran novel·la *Quo vadis?* (traduïda per Maria del Carme Nicolau per a Edicions Bosch, dins la col·lecció «Biblioteca de la Dona Catalana», el 1931).

Henryk Sienkiewicz havia nascut el 1846 en el si d'una família noble a Wola Okrzejska, a l'est d'una Polònia que havia desaparegut definitivament el 1795, després de tres particions successives entre Alemanya, Rússia i Àustria. Així, doncs, des de finals del segle XVIII i fins a l'any 1918, després de la Primera Guerra Mundial, l'antiga comunitat lituanopolonesa (la família de Sienkiewicz era d'origen lituà) va restar dividida i sota sobirania estrangera. Sienkiewicz residia a la zona incorporada a l'Imperi rus, que abastava la ciutat de Varsòvia i que era la que tenia més entitat. Per tal de no posar en risc la seva família, l'escriptor no va voler participar mai en la política russa i va defugir situar les històries dels seus protagonistes en aquesta regió. Contràriament, va optar per situar l'acció de les seves obres a l'estranger, en el passat històric o a la zona prussiana, tal com passa a *Bàrtek el Vencedor*, que se situa a la Posnània, cosa que li permet criticar l'ocupació alemanya. Una part dels polonesos vivia sota l'autoritat prussiana protestant, una altra part ho feia sota l'església ortodoxa russa, i solament compartia la religió catòlica la part que estava sota el domini austríac. Durant més de cent vint anys la societat polonesa va haver de conservar la seva identitat, esperant que en algun moment recuperés la independència política, mentre els diferents models econòmics, polítics i econòmics de cada una de les parts esquinçades de Polònia augmentava les diferències entre elles. Es tractava, doncs, d'una nació sense estat, obligada a mantenir la cohesió per mitjà de la religió, concebuda com un signe d'identitat, la

llengua, la literatura i la història d'un poble que havia tingut un passat gloriós.

Sienkiewicz va estudiar a Varsòvia, on la seva família es va traslladar definitivament el 1861. Ben aviat va destacar en les matèries d'humanitats, especialment en llengua polonesa, però no es va poder titular llavors, perquè no va aprovar el grec, que per a ell era un dels elements d'opressió de l'església ortodoxa. Finalment, es va llicenciar el 1871, dos anys després que comencés la seva carrera com a periodista. Va col·laborar en diferents publicacions, entre les que destaquen *Niwa i Gazeta Polska*.

El 1874 va començar la seva passió pels viatges, que va mantenir al llarg de la vida. Va començar viatjant a Brussel·les i dos anys més tard va travessar l'Atlàntic fins als Estats Units, passant per Londres. Va anar des de Nova York fins a San Francisco i va passar una llarga temporada visitant Califòrnia en un viatge finançat per la *Gazeta Polska*. Fruit d'aquesta llarga estada són una sèrie de llibres de viatges. Va deixar els Estats Units el 1878 i es va instal·lar a Londres una temporada, per tal d'evitar tornar a Polònia, arran dels rumors que hi havia en l'Exèrcit Imperial Rus d'una possible guerra amb Turquia. Quan va tornar a Polònia, el 1879, va continuar escrivint amb èxit i aquell mateix any es van publicar en quatre volums els seus treballs periodístics i de viatges. Després de la mort de la seva primera esposa, Sienkiewicz va continuar els seus viatges i va visitar Istanbul, Espanya i, posteriorment, Àfrica.

Sienkiewicz va ser un autor molt conegut pels lectors catalans, sobretot per mitjà de les traduccions

al castellà i també per les versions cinematogràfiques que es van fer d'algunes de les seves obres. El 1880 va escriure la primera novel·la històrica, *Niewola tatarska* ('Captivitat tàrtara'), al mateix temps que esdevenia l'editor en cap d'un diari nou, *Slowo* ('El món'), on va publicar moltes columnes i històries curtes, però aviat va perdre l'interès pel periodisme i va decidir centrar-se en la redacció de novel·les històriques. El 1883 va aparèixer la primera obra d'una trilogia, *Ogniem i mieczem* ('A sang i foc', 1884), seguida de *Potop* ('El diluvi', 1886) i, finalment, de *Pan Wolodyjowski* ('El senyor Wolodyjowski', 1888), obra que el va convertir en l'escriptor contemporani més popular de Polònia. Aquesta trilogia històrica, escrita des d'una perspectiva èpica, va deixar empremta en les generacions poloneses posteriors, que la consideraven com l'autèntica narració dels fets històrics del seu país. *Ogniem i mieczem*, que explica la relació amorosa d'un oficial de l'exèrcit polonès i una noble a qui també pretén un esvalotat cosac ucraïnès, va ser portada a la gran pantalla. Cal destacar, també, *W pustyni i w puszczy* ('A través del desert i de la selva', 1911), un llibre d'aventures que s'ha portat al cinema diverses vegades, en el qual l'acció se situa a Egipte; amb un clar esperit colonial, explica les peripècies d'un adolescent i d'una nena, que, raptats per un grup fanàtic musulmà, es veuen obligats a travessar el desert fugint dels perseguidors fins a trobar les seves famílies.

Sienkiewicz tingué una vida matrimonial enrevessada, com de novel·la. Es casà per primera vegada el 1881

amb Maria Szetkiewicz i del matrimoni en nasqueren un fill i una filla, però quatre anys després Maria morí de tuberculosi. Es tornà a casar el 1893 amb una lectora i admiradora seva, Maria Wolodkiewicz, de només divuit anys. La mare d'ella, que els va acompanyar en el viatge de noces, va impedir que consumessin el matrimoni i va decidir emportar-se la filla de nou a casa, situació que va suscitar tota mena de comentaris entre els cercles literaris i socials. Sienkiewicz va demanar als tribunals romans la nul·litat del matrimoni, que li va ser concedida. Finalment, es va casar novament el 1904 amb Maria Babska, una neboda que ja li havia manifestat el seu apassionat amor l'any 1888, però que Sienkiewicz sempre havia eludit, fins i tot fent servir un certificat mèdic fals que l'inhabilitava per al matrimoni. Aquestes van ser les seves tres Maries: vidu de la primera, humiliat per la sogra en el cas de la segona i casat per tercera vegada amb èxit amb la neboda i eterna admiradora.

Va morir el 15 de novembre de 1916 a Suïssa, on va ser enterrat. A l'enterrament hi van assistir representants dels dos bàndols bel·ligerants a la Gran Guerra. Un cop acabat el conflicte, a finals de 1918, Polònia va esdevenir un estat independent i amb el Tractat de Riga, el 1921, se'n van acabar d'establir les fronteres.

CARME SANMARTÍ
Historiadora

Narracions
poloneses

Bàrtek el Vencedor

I

El meu heroi es deia Bàrtek Slowik;¹ però com que tenia el costum de badar molt els ulls quan li parlaven, els seus veïns li havien tret el motiu de Bàrtek el Badoc.

De fet, no tenia res de rossinyol. En canvi, les seves facultats intel·lectuals i la seva ingenuïtat homèrica li havien valgut un altre motiu: Bàrtek l'Enze. Era el més usat i versemblantment l'únic que havia de passar a la posteritat, per bé que Bàrtek portava encara un altre nom, però aquest oficial.

En efecte, com els mots polonesos *człowiek* (home) i *slowik* (rossinyol) no es desassemblen gaire per a una orella alemanya, i els alemanys, en nom de la civilització, tenen tirada a traduir els bàrbars noms eslaus en una llengua més culta, vet aquí el que havia

1 «Rossinyol», en polonès.

passat en ser Bàrtek inscrit a les llistes dels reclutes polonesos:

—Com te dius? —li havia preguntat l'oficial.

—Slowik.

—*Schloik? Ach! Ja, gut.*²

I l'oficial havia inscrit: «Mensch».³

Bàrtek era originari del llogarret de Pognenbina.⁴ Els pobles d'aquest nom són nombrosos en el Principat de Posnània i en altres contrades de l'antiga Polònia.

A més a més d'un tros de terra, un casinyot i un parell de vaques, Bàrtek posseïa encara un cavall clapat i una dona, Magda. Gràcies a aquest bé de Déu, podia viure tranquil, segons la saviesa que enclouen aquests versos:

Un cavall clapat i una dona, Magda.

El que Déu vol, ho dóna.

En efecte, la seva vida s'organitzava absolutament seguint la voluntat de Déu. Però quan Déu envià la guerra, Bàrtek se n'apesarà de debò.

Ordre fou, doncs, donada de fer cap al punt de concentració, d'abandonar en mans de la dona la casa, la terra i la resta. Però els habitants de Pognenbina tenien poca fortuna; a l'hivern, Bàrtek treballava

2 En alemany: «Schloik? Ah, sí, està bé».

3 En alemany: «Home».

4 Com si diguéssim: «l'Oprimida».

a la fàbrica, la qual cosa arrodonia els seus comptes. I ara, què? Qui sap quan acabaria aquella guerra contra el francès?

En rebre el full de crida, Magda esclafí tot d'improperis:

—Així rebentessin! Així se'ls fonguessin els ulls!... Encara que siguis un enze, tanmateix em fas llàstima. Els francesos no et perdonaran pas; et tallaran el cap, o què sé jo què...

Bàrtek comprenia que la seva dona deia la veritat. Temia els francesos com el foc. I després, li feien llàstima. Què li havien fet? Per què havia d'anar en aquell país inconegut, estranger, que li feia por, on no hi havia tan bones ànimes com a Pognenbina?

Semblava que aquí la vida no era absolutament dolça; però haver de deixar vulgues no vulgues el poble, era adonar-se que s'hi estava millor que enlloc més. Amb tot, no hi havia res a fer. Era la planeta, callia partir.

Bàrtek abraçà la seva dona, el seu fillet de deu anys, Frànek, després escopí, féu un senyal de la creu, i passà el llindar del casinyot. Magda el seguí. Marit i muller es deien adéu sense massa sentiment. La seva dona i el noiet sanglotaven mentre que ell repetia: «Anem, dona... no ploris... anem!».

En això, es trobaren al camí ral, i s'adonaren que la mateixa cosa s'esdevenia en tot Pognenbina. Tot el poble era al carrer, on formiguejaven els mobilitzats. Anaven cap a l'estació del ferrocarril, acompanyats de les mullers, de les criatures, dels vells i dels gossos.

Caminaven amb la mort a l'ànima, i només els més joves tenien la pipa entre les dents. Alguns cantaven amb veu enrogallada:

La mà de Skrzynesky, guarnida d'anells,
ja no brandarà més el sabre.

Els immigrants alemanys de Pognenbina bramulaven de por llur *Wacht am Rhein*.

Tota aquesta munió virolada, entre la qual relluïen ara i adés les baionetes dels gendarmes, es dirigia en mig dels crits, de la fressa i del batibull, al llarg de les tanques, cap a la sortida del poble. Les dones tenien de la mà llur «soldadet» i es lamentaven. Una bona vella reganyava la seva única dent groga i, amb el puny, amenaçava algú en el buit. D'altres proferien malediccions: «Que Déu els faci pagar les nostres llàgrimes!». Es sentien crides: «Frànek! Kàsek! Jòsek! Estigues bo!».

Els gossos bordaven. La campana de l'església sonava planívolament. El rector mateix recitava les oracions dels difunts, perquè pocs ne tornarien dels que avui anaven a l'estació. La guerra se'ls enduu tots, però no en torna gaires. Les arades es rovellarien, perquè Pognenbina havia declarat la guerra a França. Pognenbina no podia tolerar més el poder cada dia creixent de Napoleó III; Pognenbina se n'havia fet un punt de la qüestió de la corona d'Espanya.

El so de les campanes acompanyava la munió que ja havia ultrapassat les tanques. Però vet aquí la creu santa: tots els caps es descobreixen.

Una polsina daurada s'aixecava damunt la carretera, perquè el temps era sec i lluent. A banda i banda del camí ral, els blats maduraven; llurs feixugues espigues brogien, es vinclaven sota l'oratjol dolç i acariciant. Les aloses, piulant sense parar, voleiaven pel cel.

L'estació. Aquí la munió encara és més gran. Hi ha mobilitzats dels pobles de l'entorn: Sotaljou de Dalt i de Baix, la Runa, Malastruga, Miserow.⁵ Moviment, empentes, desordre. Guerra «en nom de Déu i de la Pàtria alemanya». La *Landwehr* va a defensar la família, les dones, les criatures, les cases, amenaçades per l'enemic. Evidentment els francesos la duen votada particularment a Pognenbina, a Sotaljou de Dalt i de Baix, a la Runa, a Malastruga, a Miserow. Almenys, així ho sembla als qui llegeixen els cartells encastats a les parets.

A cada instant, noves colles arriben a l'estació; dins la sala d'espera el fum és tan espès que no es des trien ni els cartells. És difícil d'entendre res en aquell batibull. Tothom s'empenteja i crida.

En el moll retruny, en alemany, un comandament rígid, curt, imperiós.

La campana sona. Es sent el feixuc panteix d'una locomotora que s'acosta i esdevé més distint. Vet-la aquí, la guerra: ja es fa endavant.

Segona campanada. Un estremiment recorre la multitud. Una dona es posa a cridar: «Yadam! Yadam!». Evidentment, crida el seu Adam; però les al-

⁵ Traducció lliure de noms de pobles, amb la significació intencional que els dona l'autor.

tres dones agafen el mot al vol i criden: «Ja vénen! Ja vénen!».⁶

Una veu més penetrant encara, afegeix: «Vénen els francesos!». I en uns quants segons, el pànic s'apodera no sols de les dones, sinó fins dels futurs herois de Sedan.

Mentrestant, el tren s'atura davant l'estació, i a totes les portelles dels vagons apareixen les gorres amb galó vermell. És un formiguer de soldats. Sobre vagons plataforma s'allarguen llargs canons taciturns. Sense cap dubte s'ha donat l'ordre formal de cantar, perquè tot el tren és sotragat pel tumult de llurs veus mascles, i el llarg reguitzell dels carruatges sembla vehicular el poder i la força.

Hom arrenclera els expedicionaris sobre el moll; qui pot, torna a dir adéu als seus. Bàrtek agita les seves grapes i bada els ulls:

—Anem, Magda, estigues bona!

—Oh!, pobrissó meu!

—No em veuràs més!

—Oh!, no, no et veuré més!

—No hi ha res a fer.

—Que la Mare de Déu et guardi!...

—Estigues bona, cuida't bé de la casa.

La dona, somicant, li tira els braços al coll.

—Que Déu et protegeixi!

Ha vingut l'hora de separar-se. Piulets, plors, sanglots de dones cobreixen tots els altres sorolls: «Adéu!... Adéu!...».

6 Joc de mots: *jezdzic* en polonès vol dir «anar».

Però vet aquí que els mobilitzats són separats de la munió, amuntegats en una massa negra i compacta, que hom forma en quadrat, a angles rectes: avança amb la seguretat i la regularitat d'una màquina. Es dóna ordre de pujar. El quadrat, els angles rectes, es rompen pel mig, es dirigeixen en cintes estretes cap al vagó i s'hi envenquen. Al cap, la locomotora bufa, llença torterols de fumera grisa. Ara, xiula com una serp, amb les costelles cremades pel vapor bullent.

Els udols de les dones arriben al paroxisme. Les unes es tapen els ulls amb els davantals; d'altres estenen els braços cap als vagons. Les veus tremoloses criden els noms dels marits i dels fills.

—Estigues bo, Bàrtek! —exclama des de baix Magda—, i no et fiquis on no et demanin. Que la Mare de Déu et guardi!... Estigues bo! Ah, Déu meu Senyor!

—Cuida't de la casa! —respon Bàrtek.

La línia de vagons es posa en moviment. Els topadors entrexoquen, el tren arrenca.

—Recorda't que tens dona i un fill —crida encara Magda corrent al llarg del tren—. Estigues bo, en nom del Pare, del Fill i del Sant Esperit. Adéu!...

El comboi accelera la marxa, emportant-se'n els guerrers de Pognenbina, dels dos Sotaljou, de la Runa, de Malastruga i de Miserow.